

"לָמָּה תִּתְרָאוּ" (בראשית מב, א) – להצניע את ההצלחה החומרית

[שיחה לפרשת מקץ, שיחה 3. – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

יעקב שלח את בניו למצרים כדי להביא משם שְׂבָר־עֹבֹן בתיהם. אבל הזהיר אותם "לָמָּה תִּתְרָאוּ".

מה פירוש מלה זו?

מובא בגמרא:

1. "יתנו רבנו, ההולך ממקום שאין מתעניין למקום שמתעניין, הרי זה מתענה עמהם. שכן ואכל ושתה, אל יתראה בפני הציבור ואל ינהיג עידונין בעצמו, שנאמר "למה תתראו". אמר יעקב לבניו 'אל תראו עצמכם כשאתם שְׂבָעִים, לא לפני עשו ולא לפני ישמעאל, כדי שלא יתקנאו בכם'". (תענית י.)

ובמדרשים מובא:

2. "אמר להם, אל תצאו ובידיכם פרוסה (של לחם) מפני התרעומת... מפני העין". (ב"ר צא)
3. "אמר יעקב לבניו, אתם גיבורים, אתם נאים. אל תכנסו בשער אחד ואל תעמדו במקום אחד שלא ישלוט בכם עין הרע." (תנחומא, מקץ, ח.)
4. "אמר להם יעקב, בבקשה מכם תהיו מצניעים עצמיכם, שאין קשה מעין הרע... שנאמר 'הגיד לך אדם מה טוב... והצנע לכת עם אלהיך'" (מיכה ו, ח) (תנחומא ישן, באבר, שם)

לכאורה במקורות הנ"ל יש הבדל בין הביאור בגמרא [מסי 1], לבין הביאור במדרשים. [2-4] בגמרא תלו הדבר בקנאת־עם כדי לא לעורר את שנאתם, והמדרשים תלו הדבר בנזק רוחניסגוליי.

הרבה פעמים חז"ל הזכירו נזק של עין הרע, ומשמעות לשונם שהוא כפשוטו. (עין ב"מ קז: תשעים ותשעה בעין הרע, וכן ב"ב קיח. ורש"י על עירובין סד. ד"ה המחזיק). אבל, מפורסם הדבר שישנם גדולי עולם הסבורים שאין לחשוש כל כך לעין הרע, על סמך מאמר חז"ל "מאן דקפיד קפדי בהדיה" (פסחים קי:). וכן משמע בר"ן שעל הרי"ף בסוף מסכת מו"ק. גם ב"לחם משנה" (הלי שביתת העשור, גב) כתב שהרמב"ם לא חש לעין הרע. וכן מפורש בתשובת הרמב"ם (המובאת ב"מגדל עוז" ו"לחם משנה" להלי שכנים ב/טז, בענין "היזק ראייה", עין ב"ב דף ב:) שהיסב את הדברים לחסידות, כדי לא לגרום לשכנו להיכשל במדות רעות שיהיה צר לו לראות בהצלחת גינתו של שכנו. וכן כתב מהרש"ל (י"ם של שלמה", חולין, פ"ח קטע יב). ומשמע בירושלמי (שבת יד/ג) שעניני עין־הרע הִזְיָקוּ בעיקר רק בבבל, ולא בא"י. והרי יש כאן סתירה גלויה באופני פירוש הביטוי "עין הרע".

וקשה מאד, איך הרמב"ם וההולכים בשיטתו שינו ממשוטי המדרשים ודברי חז"ל בגמרות מפורשות? התשובה לכך היא, כי הם מפרשים מושג "עין רע" כענין של מדות רעות, ענין של תאוה וקנאה. (כן כתב הרמב"ם בפירושו לאבות פ"ב, לדברי ר' יהושע, וכן בפירושו לפרק חמישי, תלמידיו של בלעם "שהוא להיטות לממון"). הלכו בעקבותיו פי' מברטנורא (בענין בלעם) וכן "תפארת ישראל" (פ"ב ס"יק פד, צא) וכן "קרבן העדה" על הירושלמי (שבת יד/ג) על המתים מחמת עין הרע "מפני שהם שחצנים". כלומר, אין מדובר שמישהו אחר גורם להם נזק, אלא שהניזוקים גרמו לעצמם מחמת מידותיהם הרעות.

לפי היסוד הנ"ל, אין אנו צריכים לפרש שנשתנו העתים ממה שהיה בתקופת התלמוד. מה שהזהירו חז"ל הוא תקף בזמננו כמו בזמנם. כי הם אמרו שהאדם לא יגלה לעיני הזולת מה היא מדת אושרו והצלחתו, כדי לא לגרום לאחרים צער, מפני קנאה ושנאה, ועל ידי זה באים כמה מיני רעות:

- א. הנזק הוא בעיקר לאיש רעהעין עצמו, שהוא מתעשש ומצטער על מה שהוא רואה.
- ב. אבל באופן עקיף יש עוד אופן של נזק לזה שהוא הנושא שמתקנאים בו. שכאשר הקב"ה רואה שהבריות שהם בעלי עין־הרע מצטערים, הוא דן מחדש אם באמת ראוי אותו האיש שקבל את הטובה לזכות בטובה ההיא, שמא יש עליו איזה שהוא קטרוג על חטאיו, ועל ידי זה תסתלק ממנו הטובה ההיא. זאת אומרת, כאשר מתפרסם שיש לאדם מסוים הטבה מסויימת, והבריות בעלי רעעין מתקנאות, יתכן שה' ימנע את הטובה ההיא כדי למנוע צער מהבריות. (ומכאן המנהג שכאשר אדם מספר לחברו על ברכת אדם שלישי, בבנים או בממון, הוא מוסיף פתגם "בלי עין הרע". כלומר, "אינני מקפיד ואנני מתרעם. אני רואה בעין טובה מתן הדבר הטוב ההוא שה' חנן אותי". והוא מקוה שע"י אמירה זו לא ייגרם נזק לאותו האדם השלישי)

ומכאן החשיבות לדברי יעקב הנ"ל שיצטנעו בניו "למה תתראו" (ע"פ תנחומא ישן, הנ"ל). כי אם הבריות אינן יודעים, ממילא לא יוכלו להתקנאות. ועי"ז יינצלו מכל נזק. וכך כותב ר' **יעקב עמדין** – "כמה טפשאי הנך אינשי, המספרים ומתגדרים בפני האורחים מכבוד עושרם, וברוב חילם יתהללו... אי משום גנבי אי משום עינא בישא! ויזכור מה שאירע לחזקיה עם שליחי מלך בבל (סנהדרין קד., שהש"ר ג). אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין. הלוחות נשתברו מפני שניתנו בקול גדול" (תנחומא, תשא, לא). עכ"ל.

ע"י ההסבר הזה, הרי כל המקורות מחז"ל שהבאנו תואמים זה לזה. ונצדק קודש.

(הערה: עיין שיחה שלישית, פרשת בלק)